

ЗАПОРІЗЬКИЙ МУЗЕЙ ВАЛЕНТИНИ БАТАЛКІНОЇ

*П'ять років тому напроти легендарної Хортиці, практично в центрі Запоріжжя,
з'явився приватний музей-галерея пані Баталкіної (Бурлай-Хілтманн).*

*Це не картинна галерея, де можна помилуватися живописом знаменитих художників, не скарбниця
скіфського золота, не музей запорізького козацтва, не меморіальний будинок світової знаменитості.*

Тоді чому в цьому музеї завжди велелюдно й цікаво?

Чому сюди прагнуть потрапити школярі міста й області, мешканці України?

Чому цей музей полюбили іноземці?

Чим приваблює відвідувачів цей музей, розташований на п'ятиметровій глибині?

Історія створення цього музею-галереї настільки захоплива, що цілком могла б стати основою пригодницької повісті. Лише те, що музей створювався в наш час, коли низка державних і відомчих музеїв залишаються без фінансування, а деякі і взагалі закриваються, поява нового музею стає знаковим явищем.

Можна лише гадати, яку величезну роботу здійснила **Валентина Баталкіна**, скільки витрачено часу, сил і засобів, щоб створити і відкрити музей. Тепер уже відомо: пошук документів і матеріалів, придбання експонатів, довготривала "битва" за приміщення, отримання дозволів на реконструкцію підвалу, розробка експозиції музею, оформлення будівлі і залів забрали ... майже сорок років!

З чого все почалося? У 1970 році Валентина приїхала до Волгограда до рідного дядька **Олексія Петровича Бурлая** — відомого художника, заслуженого діяча мистецтв Татарстану, лауреата республіканської премії імені Габдули Тукая, учасника республіканських і всесоюзних виставок. Дядько щойно повернувся з Фінляндії, де експонувались його роботи, і з захопленням розповідав про країну тисячі озер. Потім вони

гуляли по Волгограду, знайомились з визначними місцями міста-героя, а в майстерні Валентина з цікавістю розглядала нові роботи художника, портрети, ескізи, начерки, малюнки...

Усе було так чудово і відчувалося, що ця поїздка до Волгограда дівчині запам'ятається на все життя. Дядя розпитував племінницю про Запоріжжя, про батьків, про плани на майбутнє. Дуже пожвавив, коли Валентина розповіла про свою поїздку на Придніпров'я в село Ористополь, звідки родом усі Бурлаї. "*Ти молодець, Валюшо, що цікавишся історією нашого роду*", — похвалив художник. Декілька днів, проведених у Волгограді, пролетіли як одна мить. Напередодні від'їзду племінниці Олексій Петрович несподівано сказав:

— *Валюша, ти вже зовсім доросла, тобі можна довірити історію нашої сім'ї, про яку ніхто, ніде і ніколи і словом не згадав.*

Це було таким так несподівано й загадково, що Валентина, затамувавши подих, мовчки слухала розповідь дядька про далекі 1930-ті роки.

Першим з односельчан на будівництво Дніпрогесу поїхав найстарший з братів — **Василь Бурлай**. За ним, як зграя журавлів, потягнулись **Олексій** та **Ілля**.

— Твій батько, — продовжив розповідь дядько, — приїхав до Запоріжжя у 1935 році, коли я вже навчався в авіаційному технікумі, а наш старший брат у цей час працював на цегельному заводі Карантинівки. За його допомогою на цегельний завод перевели і твою маму, з якою я познайомився ще на будівництві Дніпрогесу. Доля в неї була трагічна: в чотирирічному віці вона залишилась круглою сиротою. Якийсь час нею опікувався дідусь. У голодні тридцять роки Марія завербувалась на будівництво Дніпрогесу. Там брали на роботу всіх: без документів, без спеціальності, лише щоб працювали. Приїжджим надавали місце в бараках. Тих, хто виконували норму, годували обідом.

На цегельний завод влаштувався й Ілля, там він познайомився з Марією, вони покохали один одного і вирішили узаконити свій шлюб. Тричі закохані ходили до ЗАГСу, але без документів Іллю і Марію не розписували. Допоміг випадок: у 1938 році, після закінчення авіаційного технікуму, Олексій отримав направлення у м. Молотов (тепер м. Перм), разом з Олексієм готувалась до від'їзду і його дружина, вона і віддала Марії свої дівочі документи. Восени 1938 року Ілля і Марія розписались, отримали свідоцтво про шлюб.

Дівочим прізвище Марії було Хілтманн, але відповідних документів у неї не було, і тому її німецьке прізвище ніде не згадувалось. Ця випадковість значно полегшила життя молодій сім'ї, вона уникла депортації і тих знущань, яких зазнали етнічні німці, особливо після Другої Світової війни.

— Виходить, по мамі я — німка? — спитала Валентина, вислухавши розповідь свого знаменитого дядька.

— Так, по матері ти — **Хілтманн**, — підтвердив той. — Але це ще не все. У твоєї мами була вишивка хустинка з зображенням міста-фортеці на березі річки Московки, яка впадає у Дніпро проти Хортиці. На вишивці був зображений будинок з лабораторією, у якій працював прапра...дідусь твоєї мами. Лабораторія розміщувалась глибоко під землею. Через декілька років ми знайшли цей будинок з підвалом і великою аркою, під якою міг проїхати вершник на коні. Ось адреса будинку і його зовнішній вигляд, — Олексій Петрович передав Валентині поживтілий аркуш і попросив: — Подумай, Валюшо, як зберегти історію нашого роду.

Увесь шлях з Волгограда до Запоріжжя Валентина розмірковувала над розповіддю дядька. Якимось підсвідомо виникла ідея книжки чи музею. Але хто напише історію роду Хілтманнів за минулі триста років? Створити музей — це ще складніше, тим більше, що рани війни свіжі в пам'яті, а кількість загиблих на війні з Німеччиною, обчислюється мільйонами.

Після закінчення Запорізького індустріального технікуму **Валентина Бурлай** понад два десятиліття працювала технологом на знаменитому запорізькому заводі "Запоріжабразив". І всі ці роки її не полишала мрія про музей. Коли вона розповідала близьким про ідею створення сімейного музею, ніхто не вірив, що його можна створити. Що він потрібен місту. Ніхто не підтримував, не допомагав, не вірив. Навіть чоловік Валентини, і той мав сумніви щодо можливості реалізувати цю ідею.

Світлина Марії Хілтманн і родини Бурлайів, 1952 р.

Всі разом біля цегляного будинку по вул. Челябінській у м. Запоріжжя, побудованому в 1938 році за проектом матері В. Баталкіної і матері О. Краснокутської.

Верхній ряд зліва направо: друг Олександри Бурлай — Микола Бабков, дочка — Раїса Бурлай (Жукова), дружина Іллі Бурлая — Марія Бурлай (до 1938 р. Марія Хілтманн), син — Ілля Бурлай, син — Олексій Бурлай; Олександра Краснокутська — дружина Василя Бурлая. Середній ряд зліва направо: дочка — Олександра Бурлай (Чорноморець), батько — Петро Григорович Бурлай, мати — Марія Аксентівна Бурлай, син — Василь Бурлай. Нижній ряд зліва направо: Ніна Чорноморець — дочка Олександри Бурлай, Люда Жукова (дочка Раїси Бурлай), Ліда Бурлай (дочка Василя Бурлая і Олександри Краснокутської)

Запорізький музей-галерея прикладної кераміки і художньої творчості Іллі та Олексія Бурлаїв.

Валентина Іллівна Баталкіна проводить екскурсії з учнями запорізької школи № 109 (фото зверху), 30 червня 2013 р., та з учнями смт Кушугум Запорізької області (фото ліворуч і знизу), 8 травня 2013 р.

Учасники виставки-фестивалю малюнків "Школа майбутнього" — учні запорізької школи №23 (фото на с. 49), 18 червня 2013 р.

Яку потрібно було мати сміливість, енергію, переконаність, щоб зважитись на цю, як багатьом здавалось, безнадійну справу. Були й інші проблеми: потрібно було придбати у приватну власність частину будинку над котельнею, в якій колись розташовувалась лабораторія. Продавши сімейний будинок мами, Валентина викупила частину першого поверху будинку №29 на вулиці Горького, а з покупкою котельні виникли проблеми. Сім років тяглися переговори — сім років нервування, переживання, "ходіння по мукам". Лише у 2006 році власник продав котельню. Тепер можна було говорити про створення повноцінного музею прикладної кераміки з виставковою залюю.

— *Що ти купуєш? Ти хоч зайді, подивись на цей підвал, — допікав мене чоловік, — розповідає Валентина Баталкіна. — Дійсно, підвал завглибшки п'ять метрів був увесь забруднений: гори сажі, сміття, пилу. Треба було чистити сажу, очищати цеглу, виносити мішки зі сміттям. На таку тяжку та брудну працю були здатні тільки сільські хлопці. Працювали в дві зміни, одні йшли додому, інші приходили на роботу. Я їм готувала їжу, стежила за дисципліною, додому поверталася опівночі.*

*Нашу працю було винагороджено: 23 лютого 2007 року з-під сажі, шлакоблоків, цегли, залишків вугілля відкрилась **ВЕЛИКА АРКА**, яка вражала розмірами, красою цегельної кладки та кольором цегли. Згадалося: **ЧЕРЕЗ ЦЮ АРКУ МІГ ПРОЇХАТИ ВЕРШНИК НА КОНІ!** Легенда перетворилась у реальність сьогодення.*

Ми підрахували: з підвалу, що на глибині п'ять метрів, було винесено понад 60 тонн сажі та сміття. Було вичищено вручну кожну цеглинку, навіть маленькі шматочки, не кажучи вже про металеві предмети. Всі вони стали експонатами музею. Зараз можемо побачити розмір, форму і природний колір цегли, з якої побудовано склепіння.

Відкриття арки надихало на нові відкриття. Де кілька разів Валентина Іллівна відвідала Франконські землі Німеччини — історичну батьківщину мами **Марії Хілтманн**, намагаючись відшукати сімейне коріння. Вивчаючи архівні матеріали, знайомлячись з старовинними поселеннями німецьких бюргерів, записуючи і фіксуючи на фотокамеру німецькі фортеці минулих століть, досліджуючи властивості й особливості старовинної кераміки, вивчаючи древні мапи, **Валентина Баталкіна** наближалась до заповіт-

ної мети. Як справжнього історика, краєзнавця, колекціонера кераміки, декоратора, засновника й організатора музею, її цікавило все: уклад життя й побут предків, їх одяг, звичаї, знаряддя праці.

Одного разу Валентина Іллівна звернула увагу на дві мапи з малюнками: ту, яку її мама вишила на хусточці і привезла в Запоріжжя, і яку найшла в Цигельштайні на околиці Нюрнберга — вони були схожі, як дві краплини. Що це? Де Німеччина і де Україна? Враження таке, що будинки-фортеці, яким було по двісті п'ятдесят років, будували одні й ті ж інженери-фортифікатори чи вони мали однаковий рівень архі-

тектурної підготовки. Так народилась ідея оформлення входу до музею із зображенням карти Франконських і Запорізьких земель.

Перед **Валентиною Баталкіною** постали нові проблеми. Суть їх була в тому, що пройшло більше 250 років, як у цьому приміщенні була лабораторія, де працювали німецькі інженери, вчені, яких запросили в Запоріжжя для наукових і пошукових робіт з дослідження властивостей глини та інших корисних копалин, визначення їх запасів. Керував цією лабораторією прапра...дідусь **Марії Хітмани**. Очевидно, він стояв біля джерел відкриття величезних покладів високоякісної глини поблизу села Карантинка і будівництва там першого цегельного заводу. Потрібно було знайти документальне підтвердження цим відомостям, знайти автентичні речі тих часів, наповнити музей переконливими і цікавими експонатами, безцінними реліквіями. Експозиція, яка відкрилася перед першими відвідувачами музею, підтвердила, що Валентині Баталкіній це цілком удалось.

18 червня 2008 року відбулось відкриття "Запорізького музею-галереї прикладної кераміки і художньої творчості **Іллі та Олексія Бурлаїв**". Назва вийшла дещо задовгою. Новий осередок історії та культури запорожці назвали "музеєм пані Баталкіної", а школярі назвали ще простіше — "музей цегли". Суть не в цьому, відзначимо головне: п'ять років тому Запоріжжя

поповнилось першим приватним музеєм технічного профілю. Він зацікавлює не тільки оригінальним дизайнерським рішенням, незвичайним у технічному плані, неповторним за своєю сутністю — музеї і мають такими бути, адже їх мета не тільки нести знання у маси і виховувати, але давати й естетичне задоволення. Створюючи музей, **Валентина Баталкіна** поставила перед собою мету — наблизити музей до школи, підняти просвітницько-виховну роботу на вищий рівень.

— *Музей за своєю природою — організм, призначений для збереження минулого, — говорить Валентина Баталкіна. — Це скарбниця великих надбань матеріальної та духовної культури народів. Але і сьогоднішнє вже завтра стане минулим. Тому ми і створюємо такий заклад, в якому минуле і сучасне переплітаються, створюють єдиний організм. Відвідувачі музею знайомляться з історією рідного краю, отримують змогу побувати в старовинній науковій лабораторії, ознайомитися з колекцією будівельної кераміки.*

Удвох залах музею представлена творчість художників Олексія та Іллі Бурлаїв, які в своїх картинах, портретах, малюнках зберегли подвиги будівельників Дніпрогесу, Каховської, Цимлянської та Волгоградської гідроелектростанцій, трудові досягнення перших цінників та розвідувачів нафти. У той же час відвідувачі музею мають змогу зустрітись з майстрами народної творчості, відомими художниками, послухати гру на старовинному клавесині, ознайомитися з виступами юних музикантів та відвідати виставки учасників музейних фестивалів. Це головна місія, яку виконує наш музей-галерея для дітей і дорослих.

За п'ять років музей провів п'ять тематичних виставок, серед яких особливо популярними були "150 цегельних будинків, яким понад сто років" і "Кераміка та архітектура". Особливий резонанс в області і далеко за її межами мали фестивалі малюнків "Будинок моєї мрії", "Мій Дніпрогес" і "Школа майбутнього", учасниками яких були понад 2000 школярів України, Росії, Німеччини.

Відомий німецький учений, один з визначних спеціалістів з німецько-українських зв'язків у галузі техніки, науки, економіки і культури, доктор **Йохен Хойслер** (Dr. Jochen Haeusler) відмітив значення запорізького музею-галереї кераміки: "*Ні один історик-теоретик не зміг так цікаво розповісти про українсько-німецькі історичні зв'язки, як це вдається Валентині Бурлай своїм музейним проектом*".

Це лише один з сотень відгуків про приватний запорізький музей-галерею. В п'яти томах зібрано записи викладачів вузів і вчителів середніх шкіл, діячів науки і культури, ветеранів праці й війни, гостей з далекого і близького зарубіжжя. Усі дякують Валентині Іллівні за унікальний музей.

Якби кожен зробив щось конкретне у своєму місті чи селі, де проживає, як це зробила **Валентина Баталкіна**, якби кожен відчув свій обов'язок перед країною і своїм родом, результат і якість нашого життя були б іншими. Біда нашої країни в тому, що їй не вистачає патріотизму. Про любов до України говорять багато, але любов — це конкретні вчинки, яких ще так мало. ■

Володимир Платонов,
Київ—Запоріжжя—Дніпропетровськ

“Запорізький музей-галерея прикладної кераміки
і художньої творчості Іллі та Олексія Бурлай”,
заснований В.І. Баталкіною (уродженої Бурлай-Хилтмани):
арка, через яку може проїхати вершник;
відреставровані зали з експонатами

(адреса: вул. Горького 29 (вхід з вул. Ілліча) 69063 Запоріжжя,
телефон / факс: +38 061 213-87-55,
<http://museum-gallery.org/uk>)

